

تحلیل نهادی بازار بیمه زندگی کشور ایران: با استفاده از مدل چهار سطح نهادی ویلیامسون

محمود متوسلی^۱

سید غلامرضا جلالی نائینی^۲

حمیدرضا نورعلیزاده^۳

یحیی میرزائی پری^۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۰۷/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۰۸

چکیده

هدف از این پژوهش، تحلیل بازار بیمه زندگی کشور ایران براساس رویکرد نهادی است. در این مقاله ضمن مرور پیشینه پژوهش و تشریح مفاهیم مرتبط با بیمه زندگی و رویکرد نهادگرایی، به خصوص الگوی چهار سطح تحلیل نهادی ویلیامسون، عوامل مؤثر بر بازار بیمه زندگی و سپس نهادهای فعال در این صنعت مطابق با مفاهیم مذکور، تجزیه و تحلیل شده است. همچنین از روش گروه کانونی برای جمع‌آوری اطلاعات و از روش کدگذاری برای تحلیل و نتیجه‌گیری از اطلاعات به دست آمده استفاده شده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بین مبادلات بازیگران مختلف بازار بیمه زندگی کشور و نهادهای موجود در این بخش، شکاف زیادی وجود داشته و این شکاف‌ها تأثیر شایانی بر عدم رشد و توسعه بیمه زندگی به دنبال داشته است. در نهایت در این مقاله، پیشنهادهایی جهت بهبود نارسایی‌ها و شکاف‌های مذکور ارائه شده است.

واژگان کلیدی: نهاد، رویکرد نهادی، مدل چهار سطح تحلیل نهادی ویلیامسون، بیمه

زندگی

۱. (Email: Motavaselim@Yahoo.com)

۱. استاد دانشگاه تهران

۲. (Email: Sgjalali@Tust.ac.ir)

۲. استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران

۳. (Email: Nouralizadeh@Gmail.com)

۳. دانشجوی دکتری مهندسی صنایع دانشگاه علم و صنعت ایران

۴. (Email: Y.mirzaie.p@Ut.ac.ir)

۴. کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

۱. مقدمه

هدف این تحقیق توضیح دلایل عدم رشد بیمه زندگی^۱ در ایران از طریق واکاوی و تحلیل نهادهای مرتبط است. بیمه زندگی، بزرگ‌ترین بخش صنعت بیمه در دنیاست (World Insurance in 2009, 2010)؛ زیرا از یک سو با هدایت سرمایه‌های کوچک خانوار به سوی ایجاد ظرفیت اقتصادی و از سوی دیگر با رفع دغدغه‌های آتی نهاد خانواده به عنوان عرضه‌کنندگان نیروی کار، نقش انکارناپذیری در توسعه اقتصادی و اجتماعی دارد.

بر اساس سالنامه آماری صنعت بیمه در سال ۱۳۸۸ و گزارش ۲۰۰۹ مجله سیگما^۲، سهم بیمه زندگی در صنعت بیمه ایران در حدود ۵/۲ درصد و ضریب نفوذ آن (سهم از تولید ناخالص داخلی) تنها ۰/۱ درصد است. این در حالی است که سهم این نسبت از صنعت بیمه جهان در سال ۲۰۰۹ بیش از ۵۷ درصد و ضریب نفوذ آن در دنیا ۴ درصد است. البته این نسبت در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه شرق آسیا بیشتر از متوسط است. همچنین تحلیل روند چندساله این سهم در کشور حکایت از ثبات قابل توجه این نسبت در طول زمان دارد (World Insurance in 2009, 2010؛ سالنامه آماری صنعت بیمه ایران، ۱۳۸۸).

یک بیمه‌نامه در واقع قراردادی^۳ مشتمل بر فهرستی از اجبارها و محدودیت‌هاست که مسئولیت بیمه‌گر و طرف‌های درگیر [مبادله] را مشخص می‌کند (Skogh, 1989). رفتار خودخواهانه [انسان‌ها] بدون محدودیت‌های نهادی، مبادله پیچیده را ناممکن می‌سازد، چرا که طرف دیگر یقین ندارد آیا پایبندی به قرارداد با منافع او سازگار

---

1. Life Insurance

2. Sigma

۳. قرارداد در واقع نوعی نهاد است که در ادامه مقاله به صورت جامع‌تر به آن پرداخته می‌شود.

است یا خیر (نورث، ۱۳۸۵). بیمه عمر یک مبادله^۱ است و هر مبادله براساس نیازمندی طرفین به وجود می‌آید، یعنی تا زمانی که طرفین نیازی به مبادله نداشته و یا نیاز خود را کشف نکرده‌اند، عملاً مبادله‌ای رخ نمی‌دهد.

به منظور انجام یک مبادله، ضروری است که فردی که تمایل به درگیر شدن در مبادله دارد، کشف شده سپس فرد نسبت به مبادله و شرایط آن آگاه شود و مذاکره برای عقد معامله و نهایتاً انعقاد قرارداد فراهم آید. این فعالیت‌ها اغلب هزینه‌بر بوده و به هر میزانی [در مقایسه با یک سیستم ایدئال که بدون هزینه مبادله کار می‌کند] می‌توانند مانع تحقق مبادلات بیشتر شوند (Coase, 1960). نقص و عدم کفایت اطلاعات^۲ ممکن است موجب بسیاری از نارسایی‌ها در عملکرد بازار و دیگر سازکارهای فعالیت اقتصادی شود. راه‌حل نهادی ترتیبی است که بتواند عدم تقارن اطلاعات^۳ را به نحوی کاهش داده و امکان توزیع مناسب اطلاعات را در میان تمامی عاملان یا طرف‌های ذی‌نفع در یک فعالیت اقتصادی فراهم کند (متوسلی، ۱۳۸۷).

کوتاه سخن آنکه، شکاف میان شاخص‌های بیمه عمر در ایران و کشورهای توسعه‌یافته را می‌توان از جنبه‌های مختلفی از جمله قرارداد بیمه زندگی، قوانین و مقررات بیمه زندگی، عدم تقارن اطلاعات، جایگزین‌های بیمه زندگی، عدم اطمینان بیمه‌گذاران و ... تحلیل کرد. اما بررسی نظام‌مند این موارد نیازمند داشتن تئوری و به‌کارگیری تئوری‌ها در بستری یکپارچه است. آنچه در ادامه می‌آید در واقع بیان تئوری‌های نهادگرای مرتبط و معرفی الگوی یکپارچه ویلیامسون برای در هم تنیدن نظام‌مند آنهاست.

1. Transaction
2. Imperfect Information
3. Information Asymmetric

در این تحقیق پس از بیان سؤالات تحقیق، نخست به تشریح مفاهیم و ادبیات مرتبط با نهاد پرداخته و سپس وضعیت نهادهای مرتبط با بیمه زندگی، در قالب الگوی چهارسطح نهادی ویلیامسون تجزیه و تحلیل شده است. در مرحله سوم براساس تجزیه و تحلیل پیشین، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آنها گردیده است، در این مرحله از روش گروه کانونی برای جمع‌آوری اطلاعات و از روش کدگذاری برای تحلیل و نتیجه‌گیری از اطلاعات به دست آمده استفاده شده است و در بخش پایانی ضمن نتیجه‌گیری از تحقیق و توصیف وضع موجود بیمه زندگی، پیشنهادهای ارائه شده است.

۲. سؤالات تحقیق

تحقیقات کیفی عمدتاً فاقد فرضیات به شکل مرسوم بوده و معمولاً از رویکردها و نظریه‌های قیاسی صرفاً به عنوان راهنمای عمومی تحقیق و تدوین سؤال‌های اولیه آن استفاده می‌کنند (محمدپور، ۱۳۸۹). در این تحقیق نیز براساس روش تحقیق کیفی از روش چهارمرحله‌ای و الگوی چهارسطح نهادی ویلیامسون جهت تدوین سؤالات اصلی و فرعی تحقیق به شرح زیر استفاده شده است:

- سؤال اصلی:

- چه نهادهایی برای رفع شکاف‌های بین مبادلات و نهادهای موجود در بازار بیمه زندگی کشور لازم است؟

- سؤالات فرعی:

- چه مبادلاتی در بازار بیمه زندگی کشور وجود دارد؟
- چه نهادهایی در بازار بیمه زندگی کشور وجود دارد؟
- چه شکاف‌هایی بین مبادلات و نهادهای موجود در بازار بیمه زندگی کشور وجود دارد؟

۳. بررسی پیشینه تحقیق

تحقیقات متعددی در خصوص تحلیل نهادی بازارها و کسب و کارهای مختلف انجام گرفته است. با این وجود استفاده و پیاده‌سازی این تئوری در صنعت بیمه و به‌طور ویژه بیمه زندگی موضوعی است که تا به حال در ایران مورد توجه قرار نگرفته است. از همین جهت سعی گردیده تا مفاهیم به صورت دقیق و مفصل تشریح شده و سپس کاربرد آن در صنعت بیمه ارائه گردد.

۱-۳. نهاد^۱

تعاریف متعددی از نهاد ارائه شده است. برخی از محققان معنی آن را گسترده و برخی محدود دانسته‌اند. نورث^۲ (۱۳۸۵) نهادها را به‌عنوان قوانین بازی در یک جامعه مورد توجه قرار می‌دهد؛ به این معنی که همه قوانین رسمی [چون قراردادها و قوانین سیاسی و اقتصادی] و کلیه هنجارهای غیررسمی [مثل میثاق‌ها، قوانین و هنجارهای رفتاری] که برای تنظیم روابط افراد وجود دارند، نهاد نامیده می‌شوند. به عبارت دیگر، نهادها قیود و محدودیت‌های ابداع‌شده توسط انسان‌ها هستند که تعاملات انسانی را ساختارمند می‌کنند (متوسلی و همکاران، ۱۳۸۹). گاگلیاردی^۳ نهاد را از سه منظر تعریف کرده است؛ اول، نهادها قوانین بازی^۴ هستند. آنها مجموعه‌ای از هنجارهای شناخته‌شده به‌وسیله افراد هستند که روابط بین آنها را منظم می‌کنند. دوم، نهادها، بازیگران بازی هستند. در این منظر، نهادهایی چون دانشگاه‌ها، دادگاه‌ها، مؤسسات صنعتی، عامل‌های دولتی و ... جای گرفته‌اند و سرانجام، نهادها هم باور بازیگرانند و هم مؤسسات فعال در صحنه اقتصاد؛ در این رویکرد بازیگران علاوه‌بر موقعیت خودتعدادی، توانایی بهبود داشته و می‌توانند اصلاح شوند. به بیان دیگر، منظر سوم یک

1. Institutions
2. North
3. Gagliardi, 2008
4. Rules of Game

بازی تکاملی را توضیح می‌دهد که در آن بازیگران ضمن حفظ تعادل خود در طول زمان، از طریق تعامل با یکدیگر قواعد بازی و سازمان‌های مورد نیاز خود را شکل داده و خود سازمان‌ها نیز قواعد و سازمان‌های دیگری را موجب می‌شوند. در واقع این منظر جامع دو منظر پیشین در طول زمان است. با توجه به حیطة وسیع‌تر تعریف گاکلیاردی، این تعریف مدنظر این تحقیق قرار گرفته است.

۲-۳. اقتصاد نهادگرایی جدید^۱

اقتصاد نهادگرایی جدید تلاشی برای الحاق نظریه نهادی به علم اقتصاد است (متوسلی، ۱۳۸۷). ماتیوس^۲ کانون تمرکز اقتصاد نهادگرایی جدید را دو مطلب می‌داند؛ اول اینکه نهادها بسیار مهم‌اند و دوم اینکه ساختارهای^۳ نهادی مستعد تجزیه و تحلیل از طریق تئوری‌های اقتصادی‌اند. تمرکز اقتصاد نهادگرایی جدید بر ایجاد ساختاری انسانی و انگیزاننده است که قادر است درکی عمیق‌تر برای پردازش روابط پیچیده متقابل بین جهان اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به وجود آورد (North, 2005).

۳-۳. مدل چهار سطح تحلیل نهادی ویلیامسون^۴

شاید جامع‌ترین دسته‌بندی در خصوص نهاد را الیور ویلیامسون، برنده جایزه نوبل اقتصاد در سال ۲۰۰۹، ارائه داده است که به دلیل اهمیتش در این تحقیق به صورت کامل بررسی می‌شود. ویلیامسون اقتصاد نهادگرا را در چهار سطح تحلیل اجتماعی مورد بررسی قرار می‌دهد که خود نشان‌دهنده فرایند رو به تکامل اقتصاد نهادگرایی است (متوسلی، ۱۳۸۷). او تفاوت این چهار سطح را در افق تغییر آنها، تقدم و تأخر آنها نسبت به یکدیگر و تئوری‌های حاکم بر هر سطح می‌داند (Williamson, 2000).

1. New Institutional Economics (NIE)
2. Matthews, 1986
3. Structures
4. Williamson

آنچنان که در جدول ۱ مشخص است، سطح اول نهادی شامل نهادهایی است که عمدتاً موضوع علم جامعه‌شناسی بوده و مفاهیمی نظیر فرهنگ، مذهب و مانند آن را دربرمی‌گیرد. افق تغییرات این سطح بین ۱۰۰ تا ۱۰۰۰ سال بوده و شیوه تغییر آن نیز خودبه‌خودی و ناخودآگاه^۱ است. در واقع هیچ‌گونه برنامه‌ریزی قبلی یا تدوین قانونی توسط خردمندان و اشخاص مؤثر اجتماع در این سطح قابل تصور نیست.

سطح دوم نهادی که افقی در حد ۱۰ تا ۱۰۰ سال دارد، سطحی است که در آن خرد جمعی انسان‌ها به تدوین قوانین بازی پرداخته که این دسته از قواعد را می‌توان در قوانین رسمی کشور^۲ یا قراردادها^۳ یا تعهدات درون‌گروهی^۴ جستجو کرد. این سطح از نهاد، نخستین سطحی است که می‌تواند موضوع مطالعه تحقیق حاضر باشد. زیرا هرگونه تغییر در قوانین کشور که به‌صورت برنامه‌ریزی شده ذی‌نفعان صحنه اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد در این سطح قرار می‌گیرد. در سطح سوم نهادی، آنچه اهمیت دارد ایجاد ساختاری حاکمیتی است به‌گونه‌ای که از اجرای قواعد، اطمینان حاصل گردد. مواردی نظیر آیین‌نامه‌های اجرایی، سازمان‌های رسمی که برای اطمینان از اجرای قوانین تأسیس شده‌اند و همچنین مکانیزم‌های تنبیهی، همگی مثال‌هایی از سطح سوم نهادی هستند. ارتباط بین سطح‌ها دوطرفه است؛ بدین معنی که سطح سوم دربردارنده تدوین اصول حاکمیتی برای اجرای قواعدی است که در سطح دوم تدوین شده است، اما بین سطح‌ها بازخورد نیز وجود دارد. به‌نحوی که در صورت مشاهده معضل در سطح سوم ممکن است اصلاحی در سطح دوم روی دهد.

1. Unconscious
2. Law or Act
3. Contract
4. Nexus

جدول ۱. مدل چهار سطح تحلیل اجتماعی ویلیامسون ارائه شده است

هدف	فراوانی (سال)	سطح	سطح
اغلب غیر قابل محاسبه و خود به خودی	۱۰۰ تا ۱۰۰۰	شامل: نهادهای غیر رسمی، عادت‌ها، عرف‌ها، سنت‌ها، هنجارها و مذهب	سطح اول
نیل به محیط نهادها	۱۰ تا ۱۰۰	محیط نهادی: قوانین رسمی بازی، به خصوص حقوق مالکیت (سیاسی، قضایی و دیوان‌سالاری)	سطح دوم
نیل به ساختار حکمرانی	۱ تا ۱۰	حکمرانی: بازی کردن در بازی (هم‌راستا کردن ساختارهای حکمرانی با مبادلات)	سطح سوم
نیل به قوانین مربوط به شرایط نهایی	مستمر	تخصیص منابع و نیروی کاری (قیمت‌ها و مقادیر، هم‌ترازی مشوق‌ها)	سطح چهارم

(Williamson, 2000)

سطح اول: تئوری اجتماعی

سطح دوم: اقتصادهای حقوق مالکیت/ تئوری سیاسی اثباتی

سطح سوم: اقتصادهای هزینه مبادله

سطح چهارم: تئوری نهادگرایی جدید/ تئوری نمایندگی

سطح چهارم، لایه‌ای است که بازیگران با فرض ثابت انگاشتن قواعد و درجه‌ای که قواعد مورد قبول واقع می‌شوند، اقدام به تخصیص منابع می‌کنند. آنچه عمدتاً در علوم تصمیم‌گیری مورد مطالعه قرار می‌گیرد، در این سطح قرار دارد؛ در حالی که خود آن زاینده لایه‌های پیشین است. در اینجا وجه تمایز رویکرد نهادگرا با بهینه‌سازی‌های متداول روشن می‌گردد؛ زیرا پیش از آنکه یک سیستم اقتصادی بخواهد تخصیص

منابع بدهد و خود را بهینه سازد ابتدا باید به این پرسش پاسخ دهد که قواعد حاکم بر بازی، بستر را برای کارایی بالاتر آماده ساخته است یا خیر. جهت تشریح بیشتر این مدل در ادامه تئوری‌های حاکم بر سطح دوم، سوم و چهارم ارائه گردیده است.

۴-۳. حقوق مالکیت

به اعتقاد کامونز^۱، حقوق مالکیت، حقوق مربوط به کمیابی بوده و شامل تمام فعالیت‌ها و حقوقی است که افراد یا جامعه در انجام، عدم انجام یا تملک آن آزادند. کامونز برخلاف اقتصاددانان کلاسیک، حقوق مالکیت را معین و داده شده فرض نمی‌کند و نشان می‌دهد که حقوق مالکیت محصول یک کنش جمعی است (صمدی و همکاران، ۱۳۸۹). بروملی^۲ حقوق مالکیت را جریانی از منافع تعریف می‌کند که دولت حاضر است از طریق اختصاص وظایف به برخی افراد یا از طریق دخالت در آنها، این منافع را تحت پوشش قرار دهد (Prasad, 2003).

۵-۳. تئوری هزینه مبادله

این تئوری هرچند، نخستین بار توسط کامونز مطرح گردید اما با نام رونالد کوز^۳ - برنده جایزه نوبل در سال ۱۹۹۱- آنچنان عجین است که نمی‌توان به مقاله معروفش به نام ماهیت بنگاه^۴ اشاره نکرد. کوز در این مقاله به بررسی این سؤال می‌پردازد که چرا با وجود بازار و امکان تأمین کالا از بازار، شرکت‌ها به سازوکار جایگزین روی آورده و نیازمندی خود را از درون شرکت تأمین می‌کنند. پاسخ به این سؤال وجود مرز بنگاه‌ها را توجیه می‌کند. تا آن زمان هزینه اصلی و مشخص، هزینه تولید بود که توسط مکانیسم قیمت شناسایی می‌شد اما کوز عنوان کرد که در کنار

1. Commons
2. Bromley
3. Ronald Coase
4. The Nature of the Firm

هزینه‌های اصلی، هزینه مذاکره، همکاری و مشارکت نیز باید به حساب آید (Coase, 1937). هزینه مبادله، هزینه‌هایی است که طرفین قرارداد برای کسب اطلاعات، یا به خاطر عدم اجرای مفاد قرارداد از سوی طرف مقابل، یا به منظور کنترل و نظارت و اعمال قانونی قراردادها متحمل می‌شوند (رنانی، ۱۳۷۶).

۳-۶. تئوری کارگزاری

از کاربردهای قدیمی تئوری کارگزاری در زمینه بیمه است؛ جایی که معضل کارگزار و کارفرما [موکل] را تجزیه و تحلیل می‌کند (Janda, 2006). تئوری کارگزاری سعی در تشریح دو معضل دارد که در روابط کارگزار و کارفرما رخ می‌دهد. معضل نخست، تعارض اهداف و تمایلات کارفرما و کارگزار است که هزینه نظارت کارفرما را در پی دارد و دومین معضل نیز مرتبط با تقسیم ریسک است و زمانی رخ می‌دهد که کارفرما و کارگزار نگرش متفاوتی نسبت به ریسک دارند؛ بنابراین کارفرما و کارگزار ممکن است بر اساس ترجیحاتی که نسبت به تقبل ریسک دارند، متفاوت عمل کنند (Eisenhardt, 1989). در مقایسه با سایر فرصت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه دارای هزینه‌های عمومی و عملیاتی زیادتری است که تئوری کارگزاری به خوبی آنها را تشریح می‌کند. به‌طور کلی هزینه‌های عمومی بیمه را می‌توان در موارد: اجاره، حقوق و دستمزد، طرح‌های مربوط به استخدام و مزایای نماینده، قانونی، حسابداری، حق‌الزحمه ارزیابان، آزمایش پزشکی، حق‌الزحمه بازرسی، سفر، تبلیغ، پست‌کردن، پرینت و نوشت افزار، استهلاک اثاثیه و تجهیزات، کتاب، عوارض و نیز هزینه‌های عملیاتی چون؛ مزایای سیاست‌گذاران، تخصیص ذخیره، حق‌الزحمه نماینده، مالیات حق‌بیمه و مالیات بر درآمد، خلاصه کرد (Boose, 1990).

۴. تجزیه و تحلیل نهادی بیمه زندگی ایران

بر تبادلات بیمه زندگی سه وضعیت قابل تصور است؛ نهادهای موجود یا کارا عمل می‌کنند، یا فاقد کارایی لازم برای مرتفع کردن موانع و تسهیل تبادل هستند یا اساساً

نهاد مقتضی وجود ندارد. در این بخش مهم‌ترین نهادها موجود بیمه زندگی براساس مدل ویلیامسون تجزیه و تحلیل می‌شود.

سطح اول نهادی، موضوع تئوری‌های علوم اجتماعی، علوم الهیات و مانند آن است که با توجه به گستره وسیع آن، از حوزه بررسی این تحقیق خارج است؛ سایر سطح‌ها اما در این تحقیق به تفصیل مورد استفاده قرار گرفته‌اند. آن‌گونه که در ادامه خواهد آمد، نهادهای سطح دوم در قالب تئوری حقوق مالکیت، نهادهای سطح سوم در قالب تئوری هزینه مبادله و سطح چهارم در قالب تئوری کارگزاری در تجزیه و تحلیل بیمه زندگی ایران به کاررفته‌اند.

۴-۱. نهادهای سطح دوم مدل ویلیامسون

سطح دوم نهادی مدل ویلیامسون با تئوری حقوق مالکیت مرتبط است. یکی از نمودهای بارز تئوری حقوق مالکیت در صنعت بیمه، مصوبات شورای عالی بیمه و آیین‌نامه‌های بیمه مرکزی است. لیکن با توجه به دامنه وسیع تحقیق حاضر، نباید صرفاً بر آن متوقف شد و لازم است تا هر آنچه که مالکیت را در بیمه‌های زندگی متأثر می‌سازد در این بخش ارائه شود.

آنچه حقوق مالکیت را تقویت می‌کند دامنه وسیعی از عرف‌ها، هنجارها و قوانین مدون کیفری و مدنی به همراه ضمانت پیاده‌سازی آنها از طریق سازوکارهایی نظیر دادگاه و نیروهای انتظامی است. حوزه نفوذ عرف و هنجار اما، محصور جامعه‌ای است که آنرا پذیرفته است و جامعه این قدرت را دارد که در صورت عدم رعایت آنها توسط اعضا، ایشان را مجازات کند. بنابراین مشخص است که مناسبات در چنین فضایی، محدود به اعضایی می‌شود که مقید به عرف و هنجار بوده و فراتر از آن امکان تبادل وجود ندارد. در چنین چشم‌اندازی مقیاس اقتصادی نیز محدود به تعداد مشارکت‌کنندگان شده و در نتیجه جامعه از مزیت مقیاس اقتصادی تولید بی‌بهره می‌شود. تعریف رسمی حقوق مالکیت و یکپارچه‌ساختن آن پی‌آمدی است که قصد

دارد این نقیصه را رفع کند. به واقع، ادغام بخش خارج از قانون در بخش رسمی، از طریق شش تأثیری که ایجاد می‌کند، باعث تولید و انباشت سرمایه فیزیکی می‌شود. این شش تأثیر عبارت‌اند از:

- تعیین قدرت بالقوه اقتصادی دارایی‌ها؛
- جمع‌آوری اطلاعات پراکنده در یک نظام؛
- پاسخ‌گویی مردم؛
- معاوضه پذیر کردن دارایی‌ها؛
- شبکه‌بندی مردم [رهایی از ترتیبات محدود محلی و ورود به یک نظام منسجم‌تر]؛
- حمایت از معاملات (دوسوتو، ۱۳۸۶).

افزایش قابل توجه سرمایه غرب طی دو قرن اخیر، نتیجه بهبود تدریجی نظام‌های مالکیت است؛ نظام مالکیت غرب به کارگزاران اقتصادی اجازه داد تا به قدرت بالقوه دارایی‌شان پی ببرند و بنابراین در موقعیتی باشند تا پول غیرتورمی تولید کنند [و با تأمین مالی طرح‌های خود، ارزش افزوده اقتصادی خلق کنند] (دوسوتو، ۱۳۸۶). هرگاه تعریف رسمی از حقوق مالکیت صورت نگیرد یا ضمانت اجرایی نداشته باشد، دارایی تنها وضعیت فیزیکی به خود گرفته و نمی‌توان آن را تقسیم، ترکیب یا تجهیز کرد. نورث بیان می‌کند که ناامنی حقوق مالکیت باعث می‌شود که بنگاه از روش‌های فنی با سرمایه اندک و بدون نیاز به عقد قراردادهای بلندمدت استفاده کند. از این عبارت نورس می‌توان چنین استنباط کرد که حفاظت کامل از حقوق مالکیت و امنیت ناشی از آن باعث افزایش بیشتر سرمایه خواهد شد (صمدی و همکاران، ۱۳۸۹). تئوری حقوق مالکیت از آنجاکه تمرکز بالایی بر نهاد دارد، محیط سیاسی و تجزیه و تحلیل سیاست عمومی و نیز قرارداد در سطح خرد را نیز مورد بررسی و توجه قرار می‌دهد و از این رو نه تنها افراد را متقاعد به تعقیب منافعشان در قواعد موجود

می‌سازد بلکه موجب می‌گردد که افراد منابعشان را جهت تغییر قواعد مالکیت متناسب با مزایای خود به‌کارگیرند. به همین علت است که در مقایسه با تئوری کارگزاری و هزینه مبادله، تئوری حقوق مالکیت نگاه پویاتری به قرارداد دارد (Kim & Mahoney, 2005). براساس آیین‌نامه‌های شماره ۱۳ بیمه مرکزی، این سازمان در ۵۰ درصد عملکرد شرکت‌های بیمه سهام است (ثبات، ۱۳۸۷). این آیین‌نامه بارزترین آیین‌نامه در زمینه تفکیک مالکیت بین بیمه مرکزی و شرکت‌های بیمه است. در آیین‌نامه‌های شماره ۴۲ و ۶۰ بیمه مرکزی، میزان سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه در سه بخش شرکت‌های غیربیمه زندگی، شرکت‌های بیمه زندگی و شرکت‌های مختلط تفکیک گردیده است که در همه آنها حداقل و حداکثر میزان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف بانکی، اوراق مشارکت، بورس، فرابورس، املاک و مستغلات و کارکنان شرکت‌های بیمه مشخص گردیده است. براساس ماده ۳ آیین‌نامه ۴۲ بیمه مرکزی، سرمایه‌گذاری‌های شرکت بیمه از محل ذخایر ریاضی^۱ و ذخایر فنی^۲ انجام گرفته و میزان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی نیز در آن تعیین شده است.

براساس ماده ۹ آیین‌نامه ۶۰، مؤسسه بیمه مجاز است از محل ذخایر ریاضی طبق شرایط بیمه‌نامه‌های زندگی به بیمه‌گذاران مربوطه تسهیلات پرداخت کند (ثبات، ۱۳۸۷). ازطرف دیگر برخلاف تفاوت ماهیتی که در بیمه زندگی با سایر رشته‌های بیمه‌ای وجود دارد ماده ۱۶ آیین‌نامه ۴۰ عنوان می‌کند که کلیه شرکت‌های بیمه ملزم به

-
۱. آن بخش از وجوهی که در صورت بازخرید (فسخ) قرارداد بیمه ازطرف بیمه‌گر به بیمه‌گذار پرداخت می‌شود و مؤلفه‌های آن شامل بخش پس‌اندازی حق‌بیمه، بهره‌های متعلقه ناشی از سرمایه‌گذاری بخش پس‌اندازی و بخش مصرف‌نشده حق‌بیمه‌های خطر فوت است (سازگار، ۱۳۸۶).
  ۲. بیمه‌گر همیشه مبالغی در اختیار دارد که متعلق به بیمه‌گذاران و تعهدات آینده است، این مبالغ را ذخایر فنی می‌نامند (کریمی، ۱۳۹۰).

رعایت آیین‌نامه‌های سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه مختلط و غیرزندگی می‌باشند (ثبات، ۱۳۸۷).

آیین‌نامه شماره ۵۴ و ۵۷ بیمه مرکزی نحوه واگذاری مجوز کارگزاری حقیقی و حقوقی را برای شرکت‌های بیمه مشخص می‌کند. آیین‌نامه شماره ۲۹ میزان کارمزد پرداختی به نمایندگان و بازاریابان را مشخص می‌کند. آیین‌نامه شماره ۱۳ سود پرداختی به بیمه‌گذاران را مشخص می‌کند (ثبات، ۱۳۸۷).

در خصوص ورود شرکت‌های بیمه خارجی، آیین‌نامه شماره ۴ بیمه مرکزی محدودیت‌های زیادی بر فعالیت شرکت‌های خارجی اعمال می‌کند که می‌تواند مانع حضور رقبای خارجی در بازار داخل گردد (ثبات، ۱۳۸۷).

قانون تأمین اجتماعی نیز دیگر قاعده بازی است که بازار بیمه‌های زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. کلیه موارد فوق در جدول ۳ ارائه گردیده است.

۲-۴. نهادهای سطح سوم

سطح سوم مدل ویلیامسون، حکمرانی است. میزان انطباق رفتار بازیگران با قواعد بازی که در سطح دوم از نظر گذشت و ایجاد سازوکاری برای ضمانت پیاده‌سازی قواعد بازی، موضوع اصلی این سطح است. در این سطح، نهادهای زیادی (بازیگران زیادی) معمولاً درگیرند اما حضور برخی از بازیگران پررنگ است و برخی کم‌رنگ. حوزه بررسی این تحقیق صرفاً بازیگران اصلی است.

تئوری هزینه مبادله، مهم‌ترین الگوی تجزیه و تحلیل در این سطح است. تئوری هزینه مبادله همچنین، در توجیه انتخاب شکل سازمانی متناسب با مبادله و تبیین چرایی نوع خاصی از سازوکار حکمرانی^۱ به محققین کمک می‌کند. این تئوری به خوبی وقوع ناکارایی اقتصادی را پیش‌بینی می‌کند. باید توجه داشت انتخاب نوع خاصی از سازوکار

حکمرانی، انتخاب بهینه نیست بلکه بهترین انتخاب در بین جایگزین‌هاست. ورود تئوری هزینه مبادله به قراردادها، به توسعه تئوری قرارداد^۱ کمک زیادی کرد. این تئوری به دلیل توانایش در تبیین محدودیت طرفین قرارداد در جمع‌آوری کامل اطلاعات و بالاتر از آن عدم امکان جمع‌آوری اطلاعات در خصوص پدیده‌هایی که هنوز رخ نداده‌اند، توانسته است بندهای پیش‌بینی شده (پیش از وقوع)^۲ و پیش‌بینی نشده (پس از وقوع)^۳ در قرارداد را تبیین و توجیه کند (Kim & Mahoney, 2005).

بیمه مرکزی به‌عنوان اصلی‌ترین شریک شرکت‌های بیمه و نیز مرجع ناظر، از جمله بازیگران اصلی این مبادله است. شرکت‌های بیمه همراه با کلیه نمایندگان و بازاریابانی که در زمینه بیمه زندگی فعالیت می‌کنند دیگر بازیگران تعیین‌کننده این بازی‌اند. سندیکای بیمه‌گران ایران به‌عنوان نهاد جمعی شرکت‌های بیمه، در بسیاری از تصمیم‌گیری‌های بیمه مرکزی و شرکت‌های بیمه تأثیرگذار است. بازار بورس نیز از جمله بازیگران اساسی است که در شرایط مطلوب می‌تواند جایگزین محصول بیمه زندگی باشد. بانک‌ها به‌عنوان نهادی که می‌تواند نقش جایگزینی یا شریک را در بازار بیمه زندگی ایفا کند، دیگر بازیگر اصلی این بازار است. بسیاری از فعالیت‌ها و خدمات بانک‌ها به صورت چشمگیر با صنعت بیمه هم‌پوشانی دارد. براساس آمار و اطلاعات موجود و تحقیقات انجام‌گرفته، در بسیاری از کشورها، بانک‌ها مشارکت فعالی در صنعت بیمه دارند و مشارکت این دو بخش به‌ویژه در زمینه بیمه زندگی می‌تواند زمینه رشد این رشته را تا حدودی فراهم کند. با توجه به استراتژی‌های تنوع‌گرایی و مقیاس فعالیت بانک‌ها، همکاری آنها با بیمه می‌تواند هم‌افزایی قابل

1. Contract Theory

۲. Exante: مواردی است که از طریق مذاکرات پیش از عقد قرارداد در متن گنجانده می‌شود.

۳. Expost: مواردی است که پس از عقد قرارداد به وقوع پیوسته یا پس از عقد قرارداد به دلیل تغییر در شرایط محیطی یا ابهام در متن نیازمند مذاکره مجدد است.

توجهی به وجود آورد (Cayseele, 1991). مشارکت بانک و بیمه^۱ روشی برای توزیع محصولات بیمه است. همچنین روشی برای از بین بردن موانع سنتی بین کسب و کارهای مختلفی است که محصولات مالی و خدماتی ارائه می‌کنند (Benoisl, 2002).

۳-۴. نهادهای سطح چهارم

تمرکز این سطح آنچنان که گذشت، بر روابط بین کارگزار و موکل قرار دارد. باید توجه داشت که مفهوم کارگزار و موکل دامنه وسیعی داشته و ممکن است یک پدیده در وضعیتی موکل و در وضعیت دیگر کارگزار باشد. مثلاً شرکت بیمه، کارگزار بیمه‌گذاران رشته زندگی است و به نیابت از ایشان اقدام به سرمایه‌گذاری ذخایر ریاضی آنها می‌کند. شرکت بیمه از دیگر سو فروش بیمه‌نامه‌ها را از طریق کارگزارانی مانند نماینده حقیقی، حقوقی و بازاریاب انجام می‌دهد که در این موقعیت شرکت بیمه موکل و شبکه فروش کارگزار است.

در این سطح، موضوع دیگر مورد تأکید مدل ویلیامسون، تخصیص نیروی کار و منابع مطابق با متن قرارداد است. در این سطح روابط متقابل بین کارگزار و موکل و هزینه‌های مرتبط و همچنین پیش‌بینی مفاد قرارداد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

واحد (موضوع) مورد تجزیه و تحلیل در تئوری کارگزاری، قرارداد بین کارگزار و موکل است. تئوری کارگزاری تأکید بسیاری بر انگیزه‌های^۲ اقتصادی طرفین قرارداد در چهارچوب رابطه قراردادی دارد. تئوری کارگزاری بر انگیزه‌های اقتصادی به‌ویژه بر نحوه تخصیص آنها به کارگزاران جهت حداکثرسازی بازدهی کل تأکید دارد. در این تئوری نقطه اصلی، داشتن انگیزه‌های قدرتمندی است که از طریق تخصیص آنها به اهداف مورد نظر، نظارت بر رفتار کارگزار و در نتیجه کاهش زیان اقتصادی ناشی از عدم رعایت مفاد پیش‌بینی شده قرارداد، محقق شده و بالطبع زمینه بهره‌وری بالاتر

1. Banc Assurance
2. Incentives

فراهم می‌شود. البته با وجود همه سازوکارهای نظارتی باز هم زیان اقتصادی ناشی از عدم رعایت مفاد قرارداد به دلیل تخصیص نادرست انگیزاننده‌های اقتصادی و همچنین هزینه‌بر بودن نظارت وجود دارد (Kim & Mahoney, 2005).

تئوری کارگزاری بر پیش‌بینی (Exante) انگیزه‌های اقتصادی تمرکز دارد و به همین دلیل نیز تئوری کارگزاری بر قرارداد کامل تأکید کرده و معتقد است که کلیه انگیزه‌های اقتصادی را می‌توان به نحو کارا در قرارداد لحاظ کرد^۱. بنابراین این تئوری، سه هزینه را به عنوان هزینه‌های کارگزاری برمی‌شمارد: هزینه‌های نظارت، هزینه‌های تضمین و تعهد کارگزار، هزینه ناشی از عدم رعایت مفاد قرارداد. بنابراین در انتخاب یک کارگزار و دریافت بهترین عملکرد از آن، نیاز به ایجاد سازوکار کنترل و تخصیص انگیزه اقتصادی است. موضوع مهم دیگر همچنین، تفاوت نگرش کارگزار و موکل نسبت به ریسک است؛ بدین معنی که کارگزار در مقایسه با موکل ریسک کمتری را پذیرفته^۲ و به واسطه آن فرصت‌های مناسب را ممکن است از دست بدهد (Kim & Mahoney, 2005).

قرارداد بیمه عمر را می‌توان با تئوری کارگزاری تبیین کرد و تفاوت آن را با سایر بدیل‌های سرمایه‌گذاری از طریق همین تئوری مورد سنجش قرار داد. در مقایسه با سایر فرصت‌های سرمایه‌گذاری نظیر بانک، بورس و...، هزینه‌های عمومی و عملیاتی بیمه زندگی در ایران زیاد است. به طور کلی هزینه‌های عمومی بیمه را می‌توان در این موارد خلاصه کرد: اجاره، حقوق و دستمزد، طرح‌های مربوط به استخدام و مزایای نماینده قانونی حسابداری، حق الزحمه ارزیابان، آزمایش پزشکی، حق الزحمه بازرسی، سفر، تبلیغ، پست کردن، پرینت و نوشت افزار، استهلاک اثاثیه و تجهیزات، کتاب،

۱. تئوری کارگزاری فرض می‌کند که موارد پیش‌بینی نشده (Expost) در قرارداد وجود ندارد.

2. Risk Averse

عوارض و نیز هزینه‌های عملیاتی چون؛ مزایای سیاست‌گذاران، تخصیص ذخیره، کمیسیون نماینده، مالیات حق‌بیمه و مالیات بر درآمد (Boose, 1990). هزینه‌های شبکه فروش بیمه‌نامه شامل کارمزد و حق صدور نماینده صدور مطابق با آیین‌نامه‌های بیمه مرکزی بالغ بر ۱۵ درصد می‌گردد که در مقایسه با شبکه بانکی بسیار گزاف است. شبکه بانکی به دلیل کارکرد ویژه‌اش می‌تواند مبالغ بسیاری را از طریق حساب‌های جاری و مانند آن بدون پرداخت سود جذب کند و مکان امنی برای پول‌های سرگردان خائوار باشد که بدون پرداخت کارمزد به سوی آن سرازیر می‌شود. محدودیت‌های سرمایه‌گذاری که از طریق آیین‌نامه ۶۰ بر شرکت‌های بیمه اعمال شده است، هرچند در بطن خود خواستار کاهش ریسک بیمه‌گذار بوده است اما طبق تئوری کارگزاری منجر به تشدید ریسک‌گریزی شرکت‌های بیمه گشته است. به‌نحوی که مطابق با گزارش رسمی بیمه مرکزی بالغ بر ۷۰ درصد از دارایی شرکت‌های بیمه در بانک‌ها پس‌انداز شده است. با اندکی محاسبه می‌توان دریافت که شرکت‌های بیمه در مقایسه با بانک، توانایی سوددهی کمتری داشته و در نتیجه از استقبال کمتری برخوردار خواهند شد.

آیین‌نامه ۶۰ اما، محدودیت بسیاری بر شرکت‌های بیمه در مقایسه با بازار بورس به‌طور عام و صندوق‌های سرمایه‌گذاری به‌طور خاص، وضع کرده که نتیجه آن فقدان جذابیت قرارداد بیمه زندگی در مقایسه با بدیل‌های بازار بورس است.

۴-۴. روش چهار مرحله‌ای ویلیامسون برای تجزیه و تحلیل نهادهای مرتبط با تبادلات ویلیامسون مطابق با شیوه نهادگرایان جدید یافتن امکان‌پذیرترین راه را در مقابل بهینه‌ترین راه ارائه می‌دهد؛ زیرا به دلیل عدم اطمینان و عقلانیت محدود^۱ چنین نقطه بهینه‌ای یا وجود نداشته یا امکان‌پذیر نیست. براین اساس، او الگوی چهار مرحله‌ای

زیر را برای به دست آوردن بررسی کفایت نهادهای موجود و شناسایی شکاف بین نهادهای مورد نیاز و نهادهای موجود و در نهایت پیشنهاد نهادهای مورد نیاز جهت پرکردن شکاف مشاهده شده، پیشنهاد می‌دهد:

- نام‌گذاری، تشریح و تبیین ابعاد اساسی مبادله: تمام تبادلات باید براساس معیارهای مشخص دسته‌بندی شوند. در این مرحله لازم است تا تمامی تبادلات موجود در بازار بیمه زندگی شناسایی شود.

- نام‌گذاری و تشریح خصیصه‌های اساسی به منظور توصیف نهادها: این نهادها شامل قواعد بازی و نهادهای حاکمیتی مانند بازار، شرکت‌ها، سازمان‌های غیرانتفاعی، دفاتر، سازمان‌های قانون‌گذار و ... است. تأکید ویلیامسون آن است که در دسته‌بندی از مجموعه‌ای از صفات مانند سازمان‌های قانون‌گذار، سازمان‌های ناظر و ... استفاده شود.

- هم‌جهت‌سازی تبادلات با نهادها به‌ویژه نهادهای حاکمیتی به منظور ارتقای سازگاری و توافق. به گفته کوز مرز بهینه‌ای از سامان‌ها ایجاد شود.

- کنترل مراحل بالا از طریق کنترل رخدادهایی که در قرارداد پس از وقوع (ExPost) به وجود می‌آید (Williamson, 2000).

نمودار ۱. روش چهار مرحله‌ای ویلیامسون جهت تجزیه و تحلیل نهادها

۵. اجرای تحقیق

برای انجام این بخش که براساس روش چهار مرحله‌ای ویلیامسون بنا نهاده شده است، نمونه‌گیری به صورت هدفمند و براساس اهداف تحقیق انجام شد. براین اساس ابتدا گروه کانونی^۱ شامل ۱۷ نفر از خبرگان صنعت در جلسه‌ای گردهم آمدند. در ابتدای جلسه به منظور یکسان‌سازی مفاهیم در ذهن مشارکت‌کنندگان، الگوی ویلیامسون برای ایشان تشریح شد و سپس از طریق ارائه قالب‌های از پیش طراحی‌شده، از آنها خواسته شد تا در خصوص تبادلات و نهادهای مرتبط با بیمه زندگی در بازار ایران اظهار نظر کرده و سپس مطابق با روش چهار مرحله‌ای ویلیامسون به بررسی شکاف موجود در نهادها پرداخته و پیشنهادات خود را در خصوص ایجاد و اصلاح نهادهای مورد نیاز بیان کنند (کلیه موضوعات و مفاهیم در قالب‌های مذکور مستندسازی گردید).

داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها از طریق مرور متن نوشتاری داده‌ها بخش‌بندی گردید، سپس با استفاده از شیوه‌های منظم گردآوری داده‌ها به تشخیص مضمون‌ها و برقراری رابطه میان آنها پرداخته شد و در ادامه بخش‌هایی از متن نوشتاری داده‌ها انتخاب و کدگذاری گردید. در مرحله سوم کدهای تدوین‌شده مرور و تا حد ممکن در دسته‌های عمده‌تر اطلاعات ادغام شد، در مرحله چهارم برخی از دسته‌ها کاهش، حذف یا در مقوله‌های عمده‌تر ادغام شد و در نهایت نتایج به دست آمده از این تجزیه و تحلیل در چهار ماتریس زیر و متناسب با سؤالات تحقیق ارائه گردید.

جدول ۲. مبادلات موجود در بازار بیمه‌های زندگی

تحلیل نهادهای بیمه‌های زندگی - مرحله اول شناسایی مبادلات	
بازرگان سازمان‌هایی که تبادل خدمت یا محصول دارند	نوع تبادل
بیمه مرکزی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ۵۰ درصد اتکالی اجباری ✓ سهم‌شدن در پرداخت مشارکت در منافع ✓ جبران کلیه تعهدات بیمه‌گر در خصوص عدم توانایی بیمه‌گر ✓ اتکالی اجباری
بانک‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ✓ واريز اقساط حق بیمه ✓ سپرده‌گذاری ذخایر ریاضی بیمه زندگی ✓ مبادله اوراق مشارکت (استاد خزانه) ✓ بیمه عمر مانده پدافکار ✓ فعالیت مشتری بانک و بیمه (Bank Assurance) ✓ تبادل اطلاعات حساب‌ها با شرکت‌های بیمه ✓ همکاری در ارائه خدمت به بیمه‌گذاران مانند پرداخت تسهیلات به بیمه‌گذاران
بازار بورس اوراق بهادار	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ابزارهای سرمایه‌گذاری برای ذخایر فنی بیمه‌های زندگی مانند: صندوق‌های سرمایه‌گذاری و ...
شرکت‌های بیمه زندگی خارجی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ تبادل بیمه اتکالی ✓ تأسیس شرکت مشتری ✓ همکاری در پیمایش‌های طرح‌های جدید
سایر شرکت‌های بیمه	<ul style="list-style-type: none"> ✓ تبادل بیمه اتکالی ✓ تبادل اطلاعات بیمه‌گذاران به منظور جلوگیری از تخلفات
نمایندگان، بازاریابان و کارگزاران صدور	<ul style="list-style-type: none"> ✓ جذب مشتری و صدور ✓ پرداخت خسارت ✓ ارائه خدمات پس از فروش به مشتری
بیمه‌گذاران	<ul style="list-style-type: none"> ✓ عقد قرارداد بیمه ✓ واريز حق بیمه ماهانه، سالیانه ... ✓ دریافت خدمت مانند وام و خسارت سود مشارکت در منافع
سایر رشته‌های بیمه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> ✓ جذب متقابل رشته‌های مختلف از طریق یکدیگر ✓ اعطای تسهیلات سایر رشته‌ها برای بیمه‌گذاران عمر

جدول ۳. نهادهای موجود در بازار بیمه‌های زندگی به تفکیک بازیگران بازی

تحلیل نهادهای بیمه‌های زندگی - مرحله دوم شناسایی نهادهای موجود در بازار			
بازیگران	قوانین و مقررات		
	سازمان‌های رسمی	نهادهای مرتبط با تبادل	قوانین حکمرانی
بیمه مرکزی	<ul style="list-style-type: none"> دولت/ وزارت اقتصاد/ شورای عالی بیمه مجلس شورای اسلامی قوه قضائیه 	<ul style="list-style-type: none"> دولت/ وزارت اقتصاد/ شورای عالی بیمه مجلس شورای اسلامی قوه قضائیه 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه بیمه‌های زندگی شرکت‌های تخصصی بیمه زندگی
بانک‌ها	<ul style="list-style-type: none"> شورای عالی پول بانک مرکزی وزارت اقتصاد و دارایی مجلس شورای اسلامی 	<ul style="list-style-type: none"> شورای عالی پول بانک مرکزی وزارت اقتصاد و دارایی مجلس شورای اسلامی 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه ۲۲ و ۶۰ در ترکیب سرمایه‌گذاری قوانین و مقررات بانکی؛ چگونگی قانون پولشویی، عقود اسلامی مورد تأیید بانک مرکزی، مصوبات شورای پول و بانک
بازار بورس اوراق بهادار	<ul style="list-style-type: none"> سازمان بورس و اوراق بهادار 	<ul style="list-style-type: none"> سازمان بورس و اوراق بهادار 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه ۲۲ و ۶۰ در ترکیب سرمایه‌گذاری قوانین بازار غیرمشکل پولی
شرکت‌های بیمه زندگی خارجی	<ul style="list-style-type: none"> مجلس شورای اسلامی شورای عالی بیمه/ بیمه مرکزی 	<ul style="list-style-type: none"> مجلس شورای اسلامی شورای عالی بیمه/ بیمه مرکزی 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه ۴ و ۴۱ در خصوص فعالیت شرکت‌های بیمه خارجی
شرکت‌های بیمه	<ul style="list-style-type: none"> بیمه مرکزی سندبگای بیمه‌گران شورای عالی بیمه 	<ul style="list-style-type: none"> شورای عالی بیمه بیمه مرکزی سندبگای بیمه‌گران 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه ۱۳ مربوط به قبول اکتالی اختیاری اصول اخلاق حرفه‌ای صنعت بیمه مشور جابه‌جایی کارکنان شرکت‌های بیمه مشور جابه‌جایی نمایندگان تدوین قوانین بین شرکت‌ها تبادل نظر به منظور تدوین و تصحیح آیین‌نامه و قوانین
نمایندگان، بازاریابان و کارگزاران صدور	<ul style="list-style-type: none"> بیمه مرکزی شرکت‌های بیمه سندبگای بیمه‌گران 	<ul style="list-style-type: none"> شورای عالی بیمه بیمه مرکزی شرکت‌های بیمه سندبگای بیمه‌گران 	<ul style="list-style-type: none"> آیین‌نامه ۲۹ و ۵۲ و ۵۷ بیمه مرکزی در خصوص نمایندگان، کارگزاران و بازاریابان اخلاق حرفه‌ای
بیمه‌گذاران	<ul style="list-style-type: none"> دادگاه شورای حل اختلاف بیمه مرکزی سندبگای بیمه‌گران 	<ul style="list-style-type: none"> شورای عالی بیمه بیمه مرکزی شرکت‌های بیمه دولت 	<ul style="list-style-type: none"> مقررات گذاری در زمینه نرخ بیمه‌نامه آیین‌نامه ۱۳ در خصوص سقف درصدی سود سالانه آیین‌نامه ۱۳ جهت تعیین سرمایه فوت و پوشش تکلیفی آیین‌نامه ۵۱ و ۵۸ در خصوص مشارکت در منابع بیمه‌گذاران مشور حقوق بیمه‌گذار و اخلاق حرفه‌ای قرارداد بیمه‌نامه
سایر رشته‌های بیمه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> شرکت‌های بیمه شورای عالی بیمه بیمه مرکزی مجلس شورای اسلامی قوه قضائیه 	<ul style="list-style-type: none"> شرکت‌های بیمه شورای عالی بیمه بیمه مرکزی مجلس شورای اسلامی قوه قضائیه 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد بیمه‌های جامع

در ماتریس زیر شکاف بین تبادلات و نهادهای موجود با مبادلات مورد بررسی قرار گرفته است:

جدول ۴. شکاف بیمه مبادلات و نهادهای موجود در بازار بیمه‌های زندگی

تحلیل نهادهای بیمه‌های زندگی - مرحله سوم آنالیز شکاف بین مبادلات و نهادهای موجود	
بازرگران	آنالیز شکاف بین تبادلات و نهادهای موجود
بیمه مرکزی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ نقش کنونی بیمه مرکزی (کازکرد هم‌زمان ناظر و رقیب) ✓ عدم توجه به تجارب شرکت‌های بیمه ✓ نقص در جدول بیمه عمر ✓ قوانین فنی بیمه زندگی
بانک‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ✓ قوانین سرمایه‌گذاری بیمه‌های زندگی ✓ تبلیغات غیر شفاف نظام بانکی ✓ ماهیت بیمه‌های محصولات بانکی
بورس اوراق بهادار	<ul style="list-style-type: none"> ✓ قوانین سرمایه‌گذاری بیمه‌های زندگی ✓ نوسانات متعدد ✓ عدم شفافیت روند معاملات ✓ عدم پرداخت سود مشارکت
شرکت‌های بیمه زندگی خارجی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ عدم برگزاری دوره‌های تخصصی و انتقال دانش ✓ عدم فعالیت در ایران
شرکت‌های بیمه	<ul style="list-style-type: none"> ✓ استفاده از تبلیغات گمراه‌کننده و بعضاً بی‌اعتبار کردن سایر شرکت‌ها و صنعت بیمه ✓ نبود تسبیح اطلاعات و به‌وجود آمدن بانک اطلاعات بیمه‌ای ✓ رقابت ناسام بین شرکت‌ها
نمایندگان، بازاریابان و کارگزاران صادر	<ul style="list-style-type: none"> ✓ عدم ارائه اطلاعات کامل در هنگام جذب مشتری ✓ مغفقت طلبی نمایندگان و کارگزاران ✓ امکان تقلب و کلاهبرداری
بیمه‌گذاران	<ul style="list-style-type: none"> ✓ نبود فرهنگ پس انداز و اندوخته‌سازی ✓ وجود فرهنگ قناعت ✓ وابستگی به شیوه‌های سنتی مبادله
سایر رشته‌های بیمه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> ✓ اشتراک خدمات رشته‌های بیمه‌ای ✓ عدم ارتباط بین رشته‌های مختلف

در ماتریس زیر پیشنهاد برای نهادهای مطلوب ارائه شده است:

جدول ۵. پیشنهادات مرتبط با نهادهای مطلوب

تحلیل نهادی بیمه‌های زندگی - مرحله چهارم پیشنهاد نهادهای مطلوب	
بازگران	<ul style="list-style-type: none"> ✓ اصلاح آیین‌نامه‌ها (تخصص‌گرایی زندگی و غیرزندگی) ✓ تقویت نقش نظارتی ✓ اطلاع‌رسانی و تبلیغات عمومی ✓ ایجاد نهادهای جهت رهنمندی شرکت‌های بیمه و اطلاع به بیمه‌گذاران ✓ ایجاد نهادهای فرهنگ‌ساز ✓ جدول بیمه عمر خاص کشور ایران ✓ تأسیس شرکت تخصصی بیمه زندگی
بانک‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ✓ اصلاح آیین‌نامه‌ها ✓ تکنیک ماهیت سپرده‌ها از بیمه‌های عمر ✓ ایجاد صندوق ذخیره سرمایه‌ای بیمه ✓ توسعه Bank Assurance
بورس اوراق بهادار	<ul style="list-style-type: none"> ✓ اصلاح آیین‌نامه‌ها ✓ شفاف‌سازی منادلات ✓ فعالیت صندوق‌های سرمایه‌گذاری خاص برای ذخایر ریاضی ✓ ایجاد قوانین برای اجباری کردن پرداخت سود ✓ حسابرسی و پرداخت سود دقیق ✓ پذیرش‌فهرسی بیمه‌های تخصصی زندگی
شرکت‌های بیمه زندگی خارجی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ الگوبرداری از شیوه‌های فعالیت ✓ همکاری جهت برگزاری دوره‌های تخصصی و انتقال تجارب و دانش ✓ بازشدن بازار برای شرکت‌های خارجی
شرکت‌های بیمه	<ul style="list-style-type: none"> ✓ استانداردسازی تبلیغات ✓ ایجاد بانک اطلاعات بیمه‌ای ✓ ایجاد ساختارهای سازمانی مجزا برای بیمه زندگی در شرکت‌های بیمه
نمایندگان، بازاریابان و کارگزاران صدور	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ایجاد مشورق برای نمایندگان برای جلوگیری از تقلب ✓ ایجاد تناسب بین منافع ایجادشده نماینده و حقوق اعطایی به او ✓ مشارکت در منافع نماینده در خصوص جذب پرتفوی کم‌ریسک ✓ ایجاد نهادهای آموزشی برای بازاریابان و نمایندگان و کارگزاران
بیمه‌گذاران	<ul style="list-style-type: none"> ✓ دوره‌های آموزش رایگان بیمه زندگی ✓ افزایش دانش بیمه‌ای ✓ ایجاد نهادهای جهت شفاف‌سازی عملکرد
سایر رشته‌های بیمه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> ✓ فراهم‌سازی خدمات جامع رشته‌های مختلف

۶. نتیجه‌گیری

در این تحقیق با استفاده از رویکرد نهادی^۱ به تجزیه و تحلیل صنعت بیمه زندگی پرداخته شد و باتوجه به استفاده اندک این رویکرد در صنعت بیمه، کلیه مفاهیم حتی‌المقدور تشریح گردید. همچنین عوامل تأثیرگذار بر صنعت بیمه و سپس نهادها و کسب‌وکارهای موجود در صنعت براساس مدل ویلیامسون دسته‌بندی شد و با

استفاده از راهکار ویلیامسون به توصیف مبادلات موجود در صنعت بیمه و نهادهای فعال پرداخته شد.

خلاصه نتایج حاصل از این تحقیق در چهار ماتریس ارائه گردید. در ماتریس اول مبادلات بازار بیمه زندگی کشور و نهادهای موجود و متناسب با آنها و بازیگران بازی ارائه شد.

نکته قابل توجه در این جدول آن است که این جدول تبادلات را براساس محصول یا خدمت ارائه شده از جانب یکی به دیگری یا مشارکت طرفین در ارائه محصول یا خدمت، احصاء کرده است. ناگفته پیداست که به ازای ارائه محصول یا خدمت، حق الزحمه‌ای نیز پرداخت می‌شود که به منظور تلخیص از ذکر آن پرهیز شده است. مثلاً شرکت‌های بیمه به ازای صدور بیمه‌نامه توسط نمایندگان، به آنها کارمزد پرداخت می‌کنند.

در ماتریس دوم، مطابق با مرحله دوم روش ویلیامسون، نهادهای مرتبط با مبادلات ماتریس اول که در کشور ایران وجود دارند، ارائه شده است و در ماتریس سوم شکاف بین تبادلات و نهادهای موجود مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت در ماتریس چهارم پیشنهاد نهاد مطلوب ارائه شده است و براساس ارتباط سطر و ستون به تحلیل بازار بیمه زندگی پرداخته شده است.

مطالب ارائه شده در جدول ۲ و ۳ براساس اطلاعات به دست آمده از گروه کانونی و مطابق با شرایط فعلی بازار بیمه ایران است. اما در جدول ۴ و ۵ پیشنهادات کلی مطرح گردیده است که هر یک از آنها جهت تحلیل و نتیجه‌گیری علمی می‌تواند موضوع تحقیقات آتی قرار گیرد. در اینجا نیز این موارد تنها به عنوان پیشنهادات کلی برای بازار بیمه زندگی و محققان علاقه‌مند در این حوزه ارائه گردیده است.

منابع

۱. ثبات، غلام‌علی ۱۳۸۷، مجموعه کامل مصوبات شورای عالی بیمه همراه با قوانین و ضوابط صنعت بیمه، تهران، پژوهشکده بیمه (وابسته به بیمه مرکزی ج.ا.ا.)، چ ۱.
۲. دوسوتو، هرماندو ۱۳۸۶، راز سرمایه: چرا سرمایه‌داری در غرب موفق می‌شود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد، مترجم تفضیلی، فریدون، تهران، نشر نی، چ ۳.
۳. رنانی، محسن ۱۳۷۶، بازار یا نایازار؟ بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران، تهران، سازمان برنامه و بودجه، چ ۳.
۴. ریاحی‌فر، مهدی ۱۳۸۷، 'بررسی وضعیت کسب‌وکار بیمه‌های زندگی در ایران و مقایسه آن با برخی کشورهای پیشرفته منتخب در این زمینه'، اولین کنفرانس ملی بررسی فضای کسب‌وکار صنعت بیمه کشور، تهران.
۵. سازگار، احمد ۱۳۸۶، 'بررسی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در بازخرید بیمه‌های عمر، پس‌انداز، طبقه‌بندی، تجزیه و تحلیل و آزمون اطلاعات؛ چهاردهمین سمینار بیمه و توسعه «بیمه‌های عمر»'، تهران، پژوهشکده بیمه (وابسته به بیمه مرکزی ج.ا.ا.)، صص ۴۰-۴۱۵.
۶. سالنامه آماری صنعت بیمه ایران ۱۳۸۸، تهران، بیمه مرکزی ج.ا.ا.
۷. صمدی، علی حسین، رنانی، محسن و دلالی اصفهانی، رحیم ۱۳۸۹، 'مفهوم و آثار اقتصادی حقوق مالکیت: رویکرد نهادی'، فصلنامه حقوق، سال چهارم، ش ۱، صص ۲۰۱-۱۸۳.
۸. کریمی، آیت ۱۳۹۰، کلیات بیمه، تهران، پژوهشکده بیمه (وابسته به بیمه مرکزی ج.ا.ا.)، چ ۱۳.
۹. متوسلی، محمود ۱۳۸۷، توسعه اقتصادی: مفاهیم، مبانی نظری، رویکرد نهادگرایی و روش‌شناسی، تهران، سمت، چ ۳.
۱۰. متوسلی، محمود، نیکونسبتی، علی و فرضی‌زاده، زهرا ۱۳۸۹، اقتصاد نهادی، تهران، دانشگاه تهران، چ ۱.
۱۱. محمدپور، احمد ۱۳۸۹، ضد روش (منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی)، تهران، جامعه‌شناسان، چ ۱.
۱۲. مهدوی، غدیر ۱۳۸۸، بررسی عوامل کیفی و کمی مؤثر بر تقاضای بیمه عمر و راهکارهای توسعه و گسترش نفوذ آن در بازار بیمه کشور، طرح پژوهشی، پژوهشکده بیمه.

۱۳. نورث، داگلاس ۱۳۸۵، *نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی*، ترجمه معینی، م، تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، چ.۲.

14. Benoisl, G 2002, 'Bancassurance: the new challenge', *The Geneva Papers on Risk Insurance*, vol. 27, no.3, pp. 295-303.

15. Boose, MA 1990, 'Agency theory and alternative prediction for life insurance: an empirical test', *The Journal of Risk and Insurance*, vol. 57, no.3, pp. 499-518.

16. Cayseele, VP 1991, 'Current problem in insurance economic', *Insurance: Mathematics and Economics*, vol. 10, pp. 239-48.

17. Coase, HR 1937, 'The nature of the firm', *Economica, New Series*, vol.4, no.16, pp. 386-405.

18. Coase, RH 1960, 'The problem of social cost', *Journal of law and Economics*, vol.3, pp. 1-44.

19. Eisenhardt, KM 1989, 'Agency theory: an assessment and review', *Academy of Management Review*, vol. 14, no.1, pp. 57-79.

20. Gagliardi, F 2008, 'Institutions and economic change: a critical survey of the new institutional approaches and empirical evidence', *The Journal of Socio-Economics*, no. 37, pp.416-43.

21. Janda, K 2006, 'Agency theory approach to the contracting between lender and borrower', *Acta Oeconomica Pragensia*, vol. 14, no.3.

22. Kim, J & Mahoney, JT 2005, 'Property right theory, transaction cost theory, and agency theory: an organizational economics approach to strategic management', *Managerial and Decision Economics*, vol. 26, no. 4, pp. 223-42.

23. Matthews, RC 1986, 'The Economics of institutions and the sources of economic growth', *The Economic Journal*, vol.96, no. 384, pp. 903-18.

24. North, DC 2005, *Understanding the process of economic change*, New Jersey: Princeton University Press.

25. Prasad, B.C, 2003, institutional economics and economic development the theory of Property right, economic development, good governance and the environment, *International Journal of Social economic*, vol. 30, no. 6, pp. 762-41.

26. Skogh, G 1989, 'The transaction cost theory of insurance: contracting impediments and costs', *Journal of Risk and Insurance*, pp. 726-32.

27. Williamson, O 2000, 'The new institutional economics: taking stock, looking ahead', *Journal of Economic Literature*, vol.38, no.3, pp. 595-613.

28. *World Insurance in 2009 Economic Reserch & Consulting*, 2010, Switzarland Zurich: swiss reinsurance company Ltd, no.2.